

PLNENIE ÚLOHY AGENTA AKO OKOLNOSŤ VYLUČUJÚCA PROTIPRÁVNOSŤ ČINU – VYBRANÉ ASPEKTY

PERFORMANCE OF THE TASKS OF AGENT AS THE CIRCUMSTANCE EXCLUDING AN UNLAWFUL ACT - SELECTED ASPECTS

EDUARD BURDA

Katedra trestného práva, kriminalistiky a kriminológie, Právnická fakulta Univerzity
Komenského v Bratislave

Abstrakt

Príspevok poskytuje prehľad o vybraných aspektoch plnenia úlohy agenta ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu v slovenskom trestnom práve. Približuje filozofiu tohto inštitútu a následne sa hlbšie venuje subjektu plnenia úlohy agenta, činu a jeho dôvodov v rámci plnenia úlohy agenta a limitmi tejto okolnosti vylučujúcej protiprávnosť.

Kľúčové slová

agent, okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu, plnenie úlohy agenta

Abstract

The article provides an overview of selected aspects regarding the performance of tasks of an agent as a circumstance excluding criminal liability in the Slovak criminal law. Also approaches the philosophy of this institute and consequently addresses to the subject of performance of tasks of an agent, analyses an act and the reasons within his/her tasks and limits of this circumstance excluding criminal liability.

Key words

agent, circumstances excluding criminal liability, performance of tasks of an agent

1. Úvod

Plnenie úlohy agenta je v slovenskom zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „TZ“) koncipované ako všeobecná okolnosť vylučujúca protiprávnosť činu. Plnenie úlohy agenta patrí medzi historicky najmladšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu, pretože bola do slovenského právneho poriadku včlenená až novelou predchádzajúceho Trestného zákona, zákonom č. 183/1999 Z. z..

Na rozdiel od nutnej obrany či krajnej núdze, ktorých podstatu obsahujú snád' všetky moderné svetové právne poriadky, miesto plnenia úlohy agenta ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu v jednotlivých právnych poriadkoch nie je až také isté. Napríklad súčasný český Trestný zákon konštruuje beztrestnosť agenta ako okolnosť vylučujúcu trestnú zodpovednosť pri trestnom čine „účasti na zločinnom spolčení“ a aj v budúcnosti sa v ČR plánuje stanoviť beztrestnosť agenta iba parciálne, na určité trestné činy.¹

Plnenie úlohy agenta je nevyhnutné vykladať v nadväznosti na procesné ustanovenia o agentovi podľa zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „TP“), najmä na § 10 ods. 19 TP a § 117 TP. Cieľom tohto príspevku je zamyslieť sa nad vybranými aspektmi plnenia úlohy agenta v slovenskom trestnom práve, nie komplexný výklad tohto inštitútu, nakoľko to nie je možné z priestorových dôvodov.²

2. Filozofia plnenia úlohy agenta v slovenskom trestnom práve

Agent je inštitút trestného práva procesného, pod ktorým rozumieme osobu, až na malé výnimky príslušníka Policajného zboru SR alebo príslušníka polície iného štátu, ktorý v utajení preniká do kriminálneho prostredia, pôsobí v ňom a to aj tým, že si získava dôveru kriminálnych, respektíve pravdepodobne kriminálnych živlov a naoko s nimi spolupracuje, vďaka čomu zhromažďuje informácie o konkrétnych trestných činoch a ich páchatel'och a tým prispieva k odhaľovaniu, zisťovaniu a usvedčovaniu páchatel'ov závažných trestných činov, ktorých odhalenie a usvedčenie by inak bolo podstatne sťažené alebo priam nemožné.

¹ K tomu bližšie pozri napr.: Šámal, P.: K úvodným ustanovením pripravovanej rekodifikácie trestného zákona. Trestněprávní revue. Praha: C. H. BECK, č. 12, 2002.

² Príspevok sa vôbec nezaobrá § 30 ods. 3 TZ.

Osobne považujem existenciu inštitútu agenta za nezastupiteľný prostriedok boja proti organizovanému zločinu.

Agent pri svojej činnosti pôsobí v kriminálnom prostredí, pre jeho uplatniteľnosť a dôveryhodnosť v tomto prostredí je nevyhnutné, aby sám mohol páchať trestné činy. Nesmie však iniciatívne navádzať na spáchanie trestného činu, čo neplatí iba ak ide o navádzanie na korupciu verejného činiteľa alebo zahraničného verejného činiteľa a dovedy zistené skutočnosti nasvedčujú, že páchatel by spáchal taký trestný čin aj vtedy, ak by príkaz na použitie agenta nebol vydaný. Takéhoto agenta nazývame **agentom provokatérom**.

Keďže je agent nútený pohybovať sa inkognito v kriminálnom prostredí, je samozrejmé, že v ňom môže účinne pôsobiť, bez toho aby bol podozrievaný z práce pre políciu iba vtedy, keď sám pácha určitú trestnú činnosť. Tieto jeho skutky sú však zanedbateľné oproti prospechu spoločnosti rezultujúcemu z odhalenia a usvedčenia páchatel'ov iných, často omnoho závažnejších trestných činov, ktorí sú odhalení a usvedčení iba vďaka činnosti agenta. Preto je nevyhnutné vytvoriť vhodný právny rámec pre pôsobenie agenta v teréne tak, aby jeho skutky inak vykazujúce znaky trestnej činnosti, ktorých sa dopustil iba z dôvodu výkonu svojho poslania, neboli považované za trestný čin – a práve tomuto účelu slúži **okolnosť vylučujúca protiprávnosť činu plnenie úlohy agenta**.³

Okolnosť vylučujúca protiprávnosť činu plnenie úlohy agenta je založená na týchto piatich základných ideových princípoch:

- a) **princíp utajeného pôsobenia agenta v kriminálnom prostredí prevažne povahy organizovaného zločinu,**

³ V § 30 TZ je plnenie úlohy agenta zachytené nasledovne: 1) Čin inak trestný nie je trestným činom, ak ním agent ustanovený podľa osobitného predpisu pri odhaľovaní trestného činu a pri zisťovaní jeho páchatel'a ohrozí alebo poruší záujem chránený týmto zákonom len preto, že bol k tomu donútený zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, v ktorej pôsobí, alebo ak spácha taký čin v dôvodnej obave o život alebo zdravie svojej alebo blízkej osoby.

2) Ustanovenie odseku 1 neplatí, ak agent spácha trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144, vraždy podľa § 145, znásilnenia podľa § 199, sexuálneho násillia podľa § 200, sexuálneho zneužívania podľa § 201, všeobecného ohrozenia podľa § 284 ods. 2 až 4, ohrozenia bezpečnosti vzdušného dopravného prostriedku a lode podľa § 291, zavlčenia vzdušného dopravného prostriedku do cudziny podľa § 293, vlastizrady podľa § 311, úkladov proti Slovenskej republike podľa § 312, teroru podľa § 313, § 314, záškodníctva podľa § 315, § 316, sabotáže podľa § 317, vyzvedačstva podľa § 318, genocidia podľa § 418, terorizmu podľa § 419 alebo neludskosti podľa § 425 alebo ak činom uvedeným v odseku 1 spôsobí ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť.

3) Čin inak trestný uvedený v § 332 až 335 a v § 336 ods. 2 spáchaný na účely odhalenia trestného činu alebo zistenia páchatel'a trestného činu podľa § 326, § 328 až 331 alebo § 336 ods. 1 spôsobom ustanoveným v Trestnom poriadku nie je trestným činom.

- b) **princíp ústupu niektorých záujmov chránených TZ za účelom odhalenia a usvedčenia páchatel'ov závažných trestných činov, teda za účelom ochrany celospoločenských záujmov,**
- c) **princíp subsidiarity páchania činu inak trestného agentom** – čo znamená, že agent môže spáchať čin inak trestný len v nevyhnutných prípadoch, keď nemá inú možnosť, ktorej použitie by bolo v závislosti od okolností prípadu rozumné od neho vyžadovať (napr. inak vzbudí v zločineckej skupine podozrenie),
- d) **princíp limitácie okruhu skutkových podstát trestných činov, ktorých protiprávnosť je vylúčená plnením úlohy agenta** – niektoré záujmy chránené TZ sú natoľko dôležité, že ich nemožno porušiť či ohroziť ani v záujme odhaľovania závažnej kriminality (napr. ľudský život), preto sú vyslovene určené trestné činy, na ktoré nemožno použiť plnenie úlohy agenta a tiež, že plnenie úlohy agenta neprichádza do úvahy, ak agent spôsobí ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť,
- e) **princíp profesionálneho výkonu poslania agenta vrátane použitia okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu plnenie úlohy agenta** – predstavuje požiadavku, aby agent mal profesionálnu prípravu na plnenie svojho poslania, čo zároveň zvyšuje pravdepodobnosť využívania inštitútu plnenia úlohy agenta iba v nevyhnutných prípadoch a v nevyhnutnej miere. Táto požiadavka je splnená tým, že s výnimkou odhaľovania korupcie, môže byť agentom iba príslušník Policajného zboru SR alebo príslušník polície iného štátu.

V prípade **agenta provokatéra** patrí medzi základné ideové princípy aj **princíp provokácie**, teda ponúknutie úplatku.

3. Subjekt plnenia úlohy agenta

Konať v rámci plnenia úlohy agenta môže výlučne osoba ustanovená za agenta v súlade s osobitným predpisom, ktorým je Trestný poriadok.

Podľa § 10 ods. 19 TP **môže byť agentom:**

- 1) **príslušník Policajného zboru SR alebo príslušník polície iného štátu,**

- 2) **hocijaká osoba ustanovená prokurátorom na návrh policajta (policajt je definovaný v § 10 ods. 8 TP) alebo príslušníka Policajného zboru povereného ministrom vnútra Slovenskej republiky, ale len na účely odhaľovania, zisťovania a a usvedčovania páchatel'ov korupcie (trestné činy uvedené v III. diele VIII. hlavy Osobitnej časti TZ ako aj trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa podľa § 326 TZ, ale len ak sú jeho znaky naplnené korupčným správaním verejného činiteľa).**

Otázne je, kedy môže agent konať podľa § 30 TZ, ak je jeho ustanovenie za agenta postihnuté vadami.

Vo všeobecnosti musíme akceptovať **zásadu prezumpcie platnosti (správnosti) správnych aktov a iných verejnoprávných aktov**, ktorá znamená, že správny, respektíve verejnoprávny akt sa pokladá za platný, kým nie je právnym spôsobom vyhlásený za neplatný. Zásada prezumpcie správnosti verejnoprávných aktov a iných úkonov verejných činiteľov „...síce nie je v zákone výslovne vyjadrená, má však širší dosah a vzťahuje sa i na rozhodnutia podľa trestného poriadku.“⁴ **Preto v princípe podľa § 30 TZ môže konať agent od okamihu vydania príkazu na použitie agenta⁵ (ten je totiž okamihom vydania právoplatný aj vykonateľný) až kým nie je príkaz zrušený alebo vyhlásený za neplatný, alebo pokiaľ neuplynul čas, na ktorý bol agent v príkaze ustanovený (ak tento čas nie je príkazom predĺžený).**

V praxi sa môžu vyskytnúť prípady, keď **je príkaz zrušený alebo vyhlásený za neplatný**, alebo keď **agent začal konať na predbežný príkaz prokurátora podľa § 117 ods. 6 TP, avšak tento príkaz nebol v požadovanej lehote 72 hodín potvrdený sudcom pre prípravné konanie a preto stratil platnosť, ale agent sa o tom ešte nedozvedel, a v tomto medziobdobí konal na základe § 30 TZ. Vtedy ide o putatívne (domnelé) plnenie úlohy agenta**, čo znamená, že trestná zodpovednosť takéhoto agenta za úmyselný trestný čin je vylúčená (jeho konaniu chýba úmyselné zavinenie, pretože agent nevedel, že nekoná v súlade s právom podľa § 30 TZ). Ak sa o tom agent nedozvedel z nedbanlivosti, prichádza do úvahy

⁴ Kuchta, J.: Nutná obrana. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 107.

⁵ Podľa § 117 ods. 5 TP **príkaz na použitie agenta vydáva predseda senátu**, pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní **sudca pre prípravné konanie na návrh prokurátora**, ktorý musí byť odôvodnený aj skutkovými okolnosťami.

jeho zodpovednosť za nedbanlivostný trestný čin (napr. agent sa o tom nedozvedel, pretože sa v dohodnutých termínoch nehlásil svojim nadriadeným, aj keď tak mohol urobiť bez toho, že by mu hrozilo riziko odhalenia). Ak sa však o tom agent nedozvedel, pričom nezanedbal žiadnu svoju povinnosť, vďaka ktorej sa o tom dozvedieť mohol, jeho trestná zodpovednosť je vylúčená (chýba zavinenie).

Určité vady príkazu na použitie agenta sú však také zjavné, že spôsobujú nulitosť príkazu od samého začiatku, nuž agent ustanovený takýmto nulitným príkazom nie je agentom v súlade s právnym poriadkom a preto sa na jeho činy nemôže vzťahovať § 30 TZ. Nulitosť príkazu agenta spôsobujú tieto vady:

- a) **príkaz ustanovil za agenta osobu, ktorú nie je možné za agenta ustanoviť** – agentom môže byť iba príslušník policajného zboru alebo polície iného štátu, iná osoba ním môže byť iba na účely vyšetrovania korupcie (trestné činy uvedené v III. diele VIII. hlavy Osobitnej časti TZ ako aj trestný čin zneužívanie právomoci verejného činiteľa podľa § 326 TZ, ale len ak sú jeho znaky naplnené korupčným správaním verejného činiteľa),
- b) **príkaz nebol vydaný oprávneným činiteľom** – príkaz na použitie agenta môže vydať iba predseda senátu, pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie a za okolností podľa § 117 ods. 6 TP predbežne aj prokurátor,
- c) **príkaz nebol vydaný na vyšetrovanie trestných činov, na vyšetrovanie ktorých môže byť vydaný** – príkaz na použitie agenta môže byť vydaný na odhaľovanie, zisťovanie a usvedčovanie páchatel'ov zločinov, korupcie, zneužívanie právomoci verejného činiteľa a trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti. **Nulitosť príkazu na použitie agenta z tohto dôvodu je daná iba vtedy**, ak je príkaz vyslovene odôvodnený vyšetrovaním len takých trestných činov, na vyšetrovanie ktorých nemožno agenta použiť, respektíve nie je vôbec odôvodnený vyšetrovaním trestných činov, alebo zo skutkových okolností uvedených v odôvodnení príkazu jednoznačne a nepochybne vyplýva, že agent nie je ustanovený na vyšetrovanie relevantných trestných činov (§ 117 ods. 1 TP),
- d) **ak je z príkazu na použitie agenta provokatéra zrejmé, že jeho použitie nie je určené na odhaľovanie, zisťovanie a usvedčovanie páchatel'ov**

v súvislosti s korupciou verejných činiteľov alebo zahraničných verejných činiteľov.

Na druhej strane nesplnenie podmienky subsidiarity použitia agenta (subsidiarita – odhaľovanie, zisťovanie a usvedčovanie páchatel'ov by bolo iným spôsobom podstatne sťažené - § 117 ods. 1) a nesplnenie podmienky dostatočne odôvodneného podozrenia páchatel'ov by síce spôsobovalo neplatnosť príkazu na použitie agenta, rozhodne však nie jeho nulitosť, pretože posúdenie dvoch uvedených podmienok je pomerne zložité a ich nesplnenie tak nemôže byť považované za zjavnú vadu.

4. Čin vrámci plnenia úlohy agenta a jeho dôvody

Aby sa na čin agenta mohol použiť § 30 TZ, tento čin musí byť uskutočnený v súvislosti s odhaľovaním trestnej činnosti a pri zisťovaní jej páchatel'a (vrátene jeho usvedčenia), na ktoré bol agent ustanovený (napr. agent môže spôsobiť ublíženie na zdraví, keď ho k tomu donútia členovia zločineckej skupiny, v ktorej pôsobí, ale nemôže spôsobiť ublíženie na zdraví pri násilnom vymáhaní informácii od človeka, pričom to nemá s jeho prípadom žiaden súvis).

Isteže, aby vôbec bolo použitie § 30 TZ potrebné, agent musí svojim konaním porušiť alebo ohroziť **záujem chránený TZ** (napr. majetok, zdravie) a naplniť jednotlivé znaky skutkovej podstaty trestného činu.

Čin agenta porušujúci alebo ohrozujúci záujmy chránené TZ musí byť vyvolaný aspoň jedným z týchto dôvodov::

- a) agent bol k takémuto činu donútený zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, v ktorej pôsobí,
- b) takého činu sa agent dopustil v dôvodnej obave o život alebo zdravie svojej alebo blízkej osoby.

Z logiky uvedeného jasne vyplýva, že **čin agenta v rámci plnenia úlohy agenta podľa § 30 TZ musí byť v zásade zavinený úmyselne**, bez úmyslu sa totiž agent nemôže dopustiť činu, k vykonaniu ktorého bol donútený, ani činu, ktorého sa dopustil z dôvodnej obavy.

Otázne akurát ostáva, ako pristupovať k nedbanlivostným činom agenta, ak k nedbanlivosti agenta vo výraznej miere prispel stres z dôvodnej obavy o život alebo zdravie svojej alebo blízkej osoby (napr. agent, ktorý odôvodnene tuší, že jeho dcéru ohrozujú ľudia z gangu, v ktorom pôsobí, ide autom za svojou dcérou a pritom si v rozrušení nevšimne značku stop a spôsobí autonehodu, pri ktorej u viacerých ľudí príde k ublíženiu na zdraví). Osobne som presvedčený, že vzhľadom na konštrukciu § 30 TZ (...ak spácha taký čin v dôvodnej obave...), sa plnenie úlohy agenta ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť môže uplatniť aj v takomto prípade (inak by § 30 TZ mal v relevantnej časti znieť: ...ak spácha taký čin ako protiopatrenie na odvrátenie ohrozenia života alebo zdravia svojho alebo blízkej osoby, ktorého sa subjektívne odôvodnene obáva).

Donútenie agenta k činu zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, v ktorej agent pôsobí.⁶

Donútenie predstavuje fyzický alebo psychický nátlak aj menšej intenzity na agenta, aby sa dopustil činu inak trestného, alebo očakávanie donucujúcej osoby, že agent spácha nejaký čin inak trestný, pričom ak by tento čin agent nespáchal, existuje dôvodný predpoklad, že by v kriminálnom prostredí vzbudil podozrenie zo svojej pravej identity alebo by inak ohrozil dosiahnutie účelu svojho poslanca (napr. zločinecká skupina by ho považovala za neschopného, preto by ho viac nezasväcovala do svojej činnosti a tým by

⁶ Pre vysvetlenie tohto dôvodu použitia plnenia úlohy agenta je nutné poznať obsah základných pojmov, ktorými sú organizovaná skupina, zločinecká skupina a teroristická skupina a rozdiely medzi nimi, čo však pre rozsiahlosť danej problematiky nie je na tomto mieste možné. Pre lepšiu orientáciu v príspevku uvádzam aspoň legálne definície týchto pojmov:

§ 129 ods. 2 TZ: „Organizovanou skupinou sa na účely tohto zákona rozumie spolčenie najmenej troch osôb na účel spáchania trestného činu, s určitou del'bou určených úloh medzi jednotlivými členmi skupiny, ktorej činnosť sa v dôsledku toho vyznačuje plánovitosťou a koordinovanosťou, čo zvyšuje pravdepodobnosť úspešného spáchania trestného činu.“

§ 129 ods. 3 TZ: „Zločineckou skupinou sa na účely tohto zákona rozumie štruktúrovaná skupina najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia a koná koordinovane s cieľom spáchať jeden alebo viacej zločinov, trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti podľa § 233 alebo niektorý z trestných činov korupcie podľa ôsmej hlavy tretieho dielu osobitnej časti na účely priameho alebo nepriameho získania finančnej alebo inej výhody.“ Každá skupina, ktorá naplňa znaky zločineckej skupiny, zároveň naplňa aj znaky organizovanej skupiny, preto **je zločinecká skupina vo vzťahu špeciality k organizovanej skupine**. Pri zločineckej skupine ide o vyššie štádium organizovanosti.

§ 129 ods. 4 TZ: „Teroristickou skupinou sa na účely tohto zákona rozumie štruktúrovaná skupina najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia na účely spáchania trestného činu teroru alebo trestného činu terorizmu.“

K uvedenej problematike bližšie pozri napr.: Čénteš, J. a kol.: Trestný zákon s komentárom. Žilina: Eurokódex. Poradca podnikateľa, 2006, s. 193 až 195; Záhora, J.: Výklad osobitných kvalifikačných pojmov. In: Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 19 a 27 až 29.

agent prišiel o nevyhnutné informácie; alebo agent na to, aby sa dostal do zločineckej skupiny, potrebuje pri prvom kontakte s ňou zaujať jej členov a preto trebárs vyprovokuje bitku s obávaným vyhadzovačom, ktorému spôsobí ublíženie na zdraví). **Donútenie musí prísť zo strany členov zločineckej alebo teroristickej skupiny alebo zo strany osôb podporujúcich takúto skupinu (§ 129 ods. 6 TZ) a to ešte za podmienky, že agent v tejto skupine pôsobí alebo sa snaží pôsobiť (teda pre ňu priamo vyvíja činnosť alebo ju aspoň podporuje).** Extenzívny výklad pojmu „v ktorej pôsobí“ aj na prípady, keď sa agent v tejto skupine ešte len snaží pôsobiť, je nevyhnutný, inak by sme toto ustanovenie nemohli vzťahovať na prípady, keď sa agent ešte len pokúša dostať do danej skupiny a kedy v praxi musí tejto skupine preukázať ochotu páchať trestné činy (napr. vyššie spomenutý prípad zaujatia členov skupiny ublížením na zdraví vyhadzovačovi). Takýto výklad je nielen účelný, ale aj možný z hľadiska logického výkladu. Agent totiž v tom čase pôsobí na členov zločineckej skupiny s úmyslom preniknúť do nej, takže pôsobí v okruhu jej sféry.

Nie som celkom stotožnený s vhodnosťou **takejto konkrétnej právnej úpravy tohto dôvodu, pretože je aj v korelácii s relevantnými procesnoprávnymi ustanoveniami (§ 117 ods. 1 a 2 TP) značne zúžená.** Relevantné procesnoprávne ustanovenia totiž veľmi správne povoľujú použitie agenta za účelom odhaľovania, zisťovania a usvedčovania páchatel'ov zločinov (§ 11 TZ), korupcie (III. diel VIII. hlavy Osobitnej časti TZ), trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa (§ 326 TZ), trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti (§ 233 a 234 TZ), nech sú tieto trestné činy páchané kýmkoľvek, nielen zločineckými a teroristickými skupinami. **Takéto činy teda môžu páchať jednotlivci i dvaja spolupáchatelia a aj neorganizované skupiny páchatel'ov, a to prípadne aj za účasti účastníkov na trestnom čine, alebo aj organizované skupiny.** Tieto osoby môžu byť značne nebezpečné a zložitost' odhaľovania ich trestnej činnosti nemusí byť o nič menej náročnou úlohou, ako je tomu v prípadoch zločineckých a teroristických skupín. **Ak však budú agenti donucovaní k páchaniu trestnej činnosti týmito páchatel'mi, prvý dôvod vylúčenia protiprávnosti činov agentov podľa § 30 ods. 1 TZ nebude prichádzať do úvahy.** Takýto právny stav značne znevýhodňuje pozíciu agenta a to úplne bezdôvodne. Zvlášť, keď si uvedomíme, že agent je nasadzovaný vo fáze vyšetrovania, kedy ešte nemusí byť celkom zrejmé, či ide o zločineckú či teroristickú skupinu, alebo iba o organizovanú skupinu, ba dokonca len o jednotlivca (napr. agent je nasadený na riešenie vražd prostitútok, ktoré podľa predpokladu mala zavraždiť konkurenčná zločinecká skupina, aby narušila obchody zločineckej skupine „pasákov“ týchto prostitútok, počas vyšetrovania však agent

zistí, že tieto vraždy sú „dielom“ jednotlivca, s ktorým však, keď bol v kontakte, vykonal niekoľko lúpeží). Ved' rozhodnutie, či je nejaký zhuk kriminálnych živlov zločineckou alebo teroristickou skupinou, patrí v konečnom dôsledku súdu. Ak by však v takomto prípade nebolo možné posúdiť čin agenta podľa § 30 ods. 1 TZ, mohlo by ísť o putatívne plnenie úlohy agenta.

Naš'astie, **uvedenú disproporciu prvého dôvodu vylúčenia protiprávnosti činu agenta v rámci § 30 ods. 1 TZ výdatne koriguje druhý dôvod uvedený v § 30 ods. 1 TZ**, teda, že agent sa dopustil činu inak trestného v dôvodnej obave o život alebo zdravie svoje alebo blízkej osoby. S trochou nadsázky sa dá povedať, že odmietnutie vykonania činu, ku ktorému je agent donucovaný, je takmer vždy spojené s určitým podozrievaním agenta, z čoho spravidla rezultuje agentova dôvodná obava o svoj život alebo zdravie (ved' aj dovtedy nenásilní páchatelia hospodárskej kriminality môžu v obave pred odhalením siahnuť po tvrdých „obranných“ prostriedkoch násilnej povahy) a z toho následná možnosť agenta využiť § 30 TZ. **Nemusí tomu tak však byť vždy** (napr. agent pri vyšetrovaní podvodov s pozemkami nie nebezpečného dôchodcu naplnil znaky trestného činu falšovania a pozmeňovania verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky podľa § 352 ods. 4, keď dôchodcovi vyhotovil falošný list vlastníctva k pozemku za 2 milióny Sk a dôchodca vďaka nemu následne naozaj takúto škodu spôsobil), a potom žiaľ ak máme dodržať literu zákona a nejde o prečin (kde môžeme zohľadniť materiálny znak závažnosť), musí nastúpiť trestná zodpovednosť agenta. Takýto stav právnej úpravy agenta je neprípustný a bude nevyhnutné ho zmeniť. Preto navrhujem nasledujúce znenie § 30 ods. 1 TZ: *„Čin inak trestný nie je trestným činom ani administratívno-právnym deliktom, ak ním agent ustanovený podľa osobitného predpisu pri odhaľovaní trestného činu a pri zisťovaní jeho páchatel'a ohrozí alebo poruší záujem chránený týmto zákonom len preto, že bol k tomu donútený osobami z kriminálneho prostredia, v ktorom pôsobí, alebo ak spácha taký čin v dôvodnej obave o život alebo zdravie svoje alebo blízkej osoby.“* Potom by už ani nebolo nevyhnutné vykladať pojem „v ktorom pôsobí“ nejako extenzívne, pretože pôsobenie v kriminálnom prostredí v podstate predstavuje pohyb v prostredí, kde sa vyskytujú osoby, ktoré páchajú trestnú činnosť a interakciu s týmito osobami, nie členstvo v nejakej zločineckej organizácii.

Druhým dôvodom, kedy sa na inak trestný čin agenta vzťahuje § 30 TZ, je prípad, keď čin inak trestný spácha agent v dôvodnej obave o život alebo zdravie svoje

alebo jemu blízkej osoby⁷ (napr. deti, manželka, priateľka, kolega, s ktorým je zároveň najlepší kamarát, susedove deti, s ktorými pravidelne chodieval táboriť). **Obava o akékoľvek iné záujmy, povedzme majetkové, agenta neliberuje** (napr. agent nemôže konať v zmysle § 30 TZ, pretože sa obáva, že bude zničené jeho nové auto). Ak má agent obavu z únosu (vo všeobecnom zmysle slova) seba alebo blízkej osoby (útok na slobodu), táto obava je určite vždy zároveň obavou o život a zdravie, pretože únosy sú v kriminálnom prostredí v zásade spojené s rizikom minimálne následného ohrozenia života či zdravia.

Je nepochybné, že obava agenta o život a zdravie svoje či blízkej osoby musí súvisieť s činnosťou konkrétneho agenta v rámci jeho pôsobenia v role agenta.

Obava agenta o život alebo zdravie musí byť **dôvodná**. „Ako z dikcie tejto podmienky vyplýva, nesmie ísť o hocijakú obavu, ale táto obava musí byť na vyššej kvalitatívnej úrovni. **Obava sa teda musí opierať o konkrétne okolnosti, ktoré presvedčivo nasvedčujú, že je opodstatnená.**“⁸ (Napr. agent bol odhalený, po prestrelke sa schoval, lenže vie, že šéf gangu teraz už vie, kde má hľadať jeho manželku a pritom už môže byť na ceste za ňou, čomu zodpovedajú aj šéfove obvyklé metódy, a tak sa agent zmocní jeho brata a telefonicky sa šéfovi vyhráža, že ak sa šéf dotkne jeho manželky, agent zabije šéfovho brata; alebo ak by agent nebol spolupáchatelom činu, pričom účasť na tomto čine mu prikázal šéf gangu, hrozí mu odhalenie, vďaka čomu sa môže reálne obávať, že ho gang bude chcieť eliminovať, teda zavraždiť). **Dôvodnosť obavy má však svoj limit aj z druhej strany. A to ak je obava odôvodnená priamo hroziacim alebo trvajúcim útokom človeka** (napr. šéf gangu drží pištoľ pri sluchoch agentovej dcéry). **Vtedy totiž pôjde o nutnú obranu**, kde má agent v zásade väčšie možnosti konať, pretože na rozdiel od § 30 TZ môže v nutnej obrane za splnenia podmienok § 25 TZ spôsobiť útočníkovi aj ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť. **Na druhej strane, ak by aj šlo o priamo hroziaci alebo trvajúci útok človeka a agent by pri jeho odvracaní prekročil medze nutnej obrany, no zároveň by splnil podmienky § 30 TZ, išlo by o plnenie úlohy agenta** (takáto situácia je však v praxi ťažko predstavitelná).

⁷ § 127 ods. 4 TZ: „Blízkou osobou sa na účely tohto zákona rozumie príbuzný v priamom pokolení, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec a manžel; iné osoby v rodinnom alebo obdobnom pomere sa pokladajú za navzájom blízke osoby len vtedy, ak by ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá právom pociťovala ako ujmu vlastnú.“

⁸ Polák, P.: Okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť a protiprávnosť činu. In: Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 218 a 219.

Obava je samozrejme subjektívnou kategóriou, jej dôvody nemusia byť objektívne zdôvodniteľné, stačí ak ich agent zo svojho pohľadu vníma ako odôvodnené. Pri posudzovaní dôvodnosti obavy ex post orgánmi činnými v trestnom konaní treba preto nahliadať na dôvodnosť obavy čisto z agentovho hľadiska, pričom prípustnou a zároveň nevyhnutnou objektivizáciou by malo byť zistenie, či agent s prihliadnutím na jeho osobnosť, vedomosti a skúsenosti naozaj mohol v danej situácii cítiť dôvodnú obavu. Toto by sa malo dať preukázať znaleckým skúmaním z oblasti psychológie, prípadne psychiatrie.⁹

Obava agenta o život či zdravie svojej alebo blízkej osoby prichádza do úvahy najmä v týchto prípadoch:

- 1) agent spácha čin inak trestný, pretože to od neho kriminálne prostredie očakáva, a ak by tak neučinil, riskoval by svoje odhalenie alebo aspoň podozrenie voči nemu, ktoré môže byť pre neho či jemu blízkej osobe nebezpečné¹⁰ (k tejto problematike pozri predchádzajúci text), (napr. agent sa musí zúčastniť na lúpeži, musí niekoho zbiť, pretože bitá osoba neplatí „výpalné“),
- 2) agent spácha čin inak trestný hlavne na osobnej slobode iného človeka, ktorého musí na čas eliminovať, pretože ten by ho mohol odhaliť (napr. agent stretne v kriminálnom prostredí bývalého kamaráta, ktorý o ňom dosť vie, alebo agentovu pravú identitu odhalil člen gangu),
- 3) agent, ktorému nemusí hroziť nebezpečenstvo odhalenia, spácha čin inak trestný na osobe, pretože vie, že táto osoba sa chystá ublížiť osobe blízkej agentovi, aj keď proti blízkej osobe ešte nie je prítomný priamo hroziaci alebo trvajúci útok (napr. agent sa dozvie, že dvaja jeho komplici sa na druhý deň chystajú zavraždiť sudcu, ktorý je agentovým dobrým priateľom),
- 4) agent je odhalený, proti nemu alebo jemu blízkej osobe síce nie je prítomný priamo hroziaci alebo trvajúci útok, ale vzhľadom na situáciu a skúsenosti s konkrétnym kriminálnym prostredím sa agent obáva, že v blízkej budúcnosti bude na ňom alebo na jemu blízkej osobe vykonaný akt násillia (z pomsty alebo aby sa agentovi zabránilo hovoriť), pričom výslovná vyhrážka zo strany kriminálneho prostredia nie je podmienkou (napr. agentovu pravú identitu odhalil šéf gangu, a kým je agent „držaný v šachu“ jeho

⁹ K problematike znalca v trestnom konaní pozri napr.: Kolesár, J.: Návrat ku spôsobu priberania znalca do trestného konania. Bulletin Slovenskej advokácie, č. 11, 2005.

¹⁰ Podobný názor je vyjadrený aj: Samaš, O. – Stiffel, H. – Toman, P.: Trestný zákon. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 70.

ľudmi, šéf bez slova odíde, pričom je predpoklad, že môže ísť po agentovu rodinu. Agent sa medzičasom vyslobodí zo zajatia, lenže nakoľko šéf už má náskok a bude pri agentovej rodine skôr, agent radšej zajme dcéru šéfa gangu a jej prostredníctvom sa snaží šéfa vydierať, aby dal jeho rodine pokoj).

5. Limitácia okruhu činov, ktorých sa agent môže dopustiť

Inštitút agenta slúži ako prostriedok boja proti trestnej činnosti infiltráciou policajne dôveryhodnej osoby do vnútra kriminálneho prostredia. Plnenie úlohy agenta je okolnosťou vylučujúcou protiprávnosť len z dôvodu zabezpečenia „splynutia“ agenta s kriminálnym prostredím, aby ho ten z vnútra pomohol rozložiť, a tým zabránil v pokračovaní závažnej trestnej činnosti. Preto je pochopiteľné, že plnenie úlohy agenta nemôže agenta oprávňovať k akémukoľvek trestnému činu s akýmkoľvek následkom. Nie je totiž prípustné, aby agent smel porušiť a niekedy aj ohroziť tie najdôležitejšie záujmy chránené TZ, čím by fakticky mohol vykonať činy rovnako nebezpečné, ba i ďaleko nebezpečnejšie, než sú tie, na odhalenie ktorých bol ustanovený. Tým by celý inštitút agenta stratil zmysel.

Z tohto dôvodu **§ 30 ods. 2 TZ taxatívne vypočítava jednak, na ktoré trestné činy sa nevzťahuje¹¹ § 30 TZ a jednak, ktoré následky nesmú byť spôsobené¹² pri konaní v rámci § 30 TZ.** Z toho výkladom opaku vyplýva, že všetky ostatné trestné činy (respektíve činy inak trestné) a všetky ostatné trestnoprávne relevantné následky (vrátane škody veľkého rozsahu) môže agent za splnenia ďalších podmienok § 30 TZ spôsobiť.

S týmito limitmi sa spájajú najmä dva neuralgické body.

Prvým je, že viaceré z trestných činov, ktoré sú agentovi za akýchkoľvek okolností zakázané, si vyžadujú pre naplnenie svojej skutkovej podstaty naplnenie určitého motívu (napr. väčšina trestných činov proti republike vyžaduje úmysel poškodiť ústavné zriadenie alebo obranyschopnosť SR; genocídium musí byť spáchané v úmysle

¹¹ Ide o trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 TZ, vraždy podľa § 145 TZ, znásilnenia podľa § 199 TZ, sexuálneho násillia podľa § 200 TZ, sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ, všeobecného ohrozenia podľa § 284 ods. 2 až 4 TZ, ohrozenia bezpečnosti vzdušného dopravného prostriedku a lode podľa § 291 TZ, zavlečenia vzdušného dopravného prostriedku do cudziny podľa § 293 TZ, vlastizrady podľa § 311 TZ, úkladov proti Slovenskej republike podľa § 312 TZ, teroru podľa § 313, § 314 TZ, záškodníctva podľa § 315, § 316 TZ, sabotáže podľa § 317 TZ, vyzvedačstva podľa § 318 TZ, genocídiu podľa § 418 TZ, terorizmu podľa § 419 TZ alebo neľudskosti podľa § 425 TZ

¹² Ťažká ujma na zdraví alebo smrť.

úplne alebo čiastočne zničiť niektorý národ alebo niektorú národnostnú, etnickú, rasovú alebo náboženskú skupinu; terorizmus si vyžaduje úmysel vážne zastrašiť obyvateľstvo, vážne destabilizovať alebo zničiť ústavné, politické, hospodárske alebo spoločenské zriadenie štátu alebo usporiadanie medzinárodnej organizácie, alebo donútiť vládu štátu alebo medzinárodnú organizáciu, aby niečo konala alebo sa zdržala konania). **Problém je, že agent pri odhaľovaní páchatel'ov týchto trestných činov nemá takýto úmysel, jeho úmyslom je odhaliť a usvedčiť páchatel'ov.** Teda agent môže s týmito páchatel'mi naplniť objektívnu stránku týchto trestných činov, ktorá je veľmi nebezpečná (aj keď pri niektorých trestných činoch proti republike by som ju toleroval, pokiaľ nepríde v poruchovému, ťažko napravitel'nému následku), lenže nakoľko u neho absentuje obligatórna subjektívna stránka, **takýto trestný čin teoreticky vôbec nenaplní.** Osobne som presvedčený, že § 30 ods. 2 TZ obsahujúci zákaz týchto činov pre agenta treba upraviť, aby sme raz v praxi nezistili, že pôvodne zamýšľaný zákaz v skutočnosti agentovi nezabraňuje spôsobiť škodlivé následky.¹³

Agent teda nesmie dokonat' trestné činy (všetko sú to zločiny) uvedené v § 30 ods. 2 TZ. Na druhej strane, podľa môjho názoru, mu nič nebráni vykonávať prípravu na tieto zločiny (§ 13 TZ) alebo aj pokus týchto zločinov (§ 14 TZ), za predpokladu, že nemá v úmysle ich dokonat' ani inému dovoliť aby ich dokonal (napr. agent sa spolu so skutočne kriminálnym komplicom pripravuje na trestný čin úkladnej vraždy jej plánovaním, ale má v úmysle tesne pred jej zrealizovaním ho dať zatknúť). **Vtedy ide o tzv. fingovanú prípravu na zločin alebo fingovaný pokus trestného činu (zločinu). A agent za ne nie je trestne zodpovedný, ani ak sa na základe tejto prípravy či pokusu podarí inej osobe tento zločin dokonat'** (napr. agentovmu komplicovi sa podarí ujsť špeciálnej jednotke

¹³ Preto navrhujem takéto znenie § 30 ods. 2 TZ v časti týkajúcej sa trestných činov proti republike a trestného činu genocídia a terorizmu: „Ustanovenie odseku 1 neplatí, ak agent činom uvedeným v odseku 1 spôsobí poruchu na ústavnom zriadení Slovenskej republiky, na samostatnosti, zvrchovanosti alebo územnej celistvosti Slovenskej republiky, alebo podstatne naruší obranyschopnosť Slovenskej republiky; za splnenia týchto okolností sa takýto čin agenta považuje za čin spáchaný v úmysle poškodiť alebo zmeniť ústavné zriadenie Slovenskej republiky, alebo v úmysle porušiť samostatnosť, zvrchovanosť alebo územnú celistvosť Slovenskej republiky alebo v úmysle poškodiť obranyschopnosť Slovenskej republiky.

Ustanovenie odseku 1 sa nevzťahuje na trestné činy genocídia podľa § 418 a terorizmu podľa § 419; skutková podstata trestného činu genocídia podľa § 418 je naplnená aj vtedy, ak agent naplnil objektívnu stránku trestného činu genocídia podľa § 418 v úmysle zistiť, odhaliť alebo usvedčiť páchatel'ov tohto trestného činu, a to v súvislosti s činnosťou osôb, ktorá naplňa znaky trestného činu genocídia podľa § 418 aspoň v štádiu prípravy; skutková podstata trestného činu terorizmu podľa § 419 je naplnená aj vtedy, ak agent naplnil objektívnu stránku trestného činu terorizmu podľa § 419 v úmysle zistiť, odhaliť alebo usvedčiť páchatel'ov tohto trestného činu, a to v súvislosti s činnosťou osôb, ktorá naplňa znaky trestného činu terorizmu podľa § 419 aspoň v štádiu prípravy.

a zavraždiť osobu podľa pôvodného plánu vypracovaného spoločne s agentom), **ale len za predpokladu, že agent nenechá úmyselne túto osobu tento zločin dokonat'** (ak teda napr. agent dovolí svojmu komplicovi ujsť, v úmysle, aby ten dokonal úkladnú vraždu, na ktorej plánovaní predtým agent spolupracoval, bude trestne zodpovedný za prípravu – resp. účastníctvo – na túto úkladnú vraždu). **Totíž ak agent nemá úmysel, aby ním podniknutá príprava či pokus zločinu bol dovedený do štádia dokonaného trestného činu (či už ním alebo inou osobou), chýba tu na strane agenta od samého začiatku úmyselné zavinenie k takémuto trestnému činu,** čo je obligatórny znak všetkých trestných činov uvedených v § 30 ods. 2 TZ. Potom vôbec nemôže ísť o trestný čin. Ak sa však agent podieľa na príprave alebo pokuse zločinu uvedeného v § 30 TZ, pričom je aspoň uzrozumený (nepriamy úmysel) s tým, že tento zločin namiesto neho dokoná iná osoba, nastupuje trestná zodpovednosť agenta za prípravu respektíve pokus daného zločinu (respektíve za účastníctvo na danom zločine).

Druhý neuralgický bod § 30 ods. 2 TZ spočíva v tom, že toto ustanovenie je dôležitým a správnym limitom činnosti inak trestnej, ktorej sa môže v demokratickej spoločnosti beztrestne dopustiť agent v súvislosti s plnením svojho poslania, avšak zároveň žiaľ predstavuje síce nevyhnutnú, no podstatnú slabinu celého inštitútu použitia agenta. Ak totiž budú kriminálne „živly“, ku ktorým sa agent dostane, trochu znalé práva (čo pri už súdne trestaných osobách nie je ničím výnimočným), môžu všetky nové osoby, s ktorými chcú páchať trestnú činnosť (bez ohľadu na ich dovtedajšiu dôveryhodnosť) podrobovať testom, v ktorých takejto novej osobe prikážu spáchať niektorý z trestných činov agentovi zakázaných podľa § 30 ods. 2 TZ (napr. budú ho nútiť zavraždiť človeka, znásilniť ženu, alebo aspoň zmrzačiť človeka), a ak ich takáto osoba odmietne spáchať, preventívne ju zlikvidujú (na túto možnosť sa samozrejme pred testom dôkladne pripraví). Vyriešiť takúto situáciu právom však nepovažujem za schodnú (z výnimkou ustanovení o nutnej obrane a krajnej núdzi).

Literatúra:

Čénteš, J. a kol.: *Trestný zákon s komentárom*. Žilina: Eurokódex. Poradca podnikateľa, 2006.

Kolesár, J.: *Návrat ku spôsobu priberania znalca do trestného konania*. Bulletin Slovenskej advokácie, č. 11, 2005.

Kuchta, J.: *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999.

Polák, P.: *Okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť a protiprávnosť činu*. In: Ivor, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2006.

Samaš, O. – Stiffel, H. – Toman, P.: *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: IURA EDITION, 2006.

Šámal, P.: *K úvodním ustanovením připravované rekodifikace trestního zákona*. Trestněprávní revue. Praha: C. H. BECK, č. 12, 2002.

Záhora, J.: *Výklad osobitných kvalifikačných pojmov*. In: Ivor, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2006.

Kontaktné údaje na autora - email:

eduard.burda@flaw.uniba.sk

